

Т.В. РИЖА
Хмельницький національний університет
О.С. ФЕДОРЧУК
Хмельницький університет управління та права

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Означено актуальність дослідження питання оцінювання результатів фінансово-господарської діяльності вищих навчальних закладів. Визначено критерії ефективності управління фінансово-господарською діяльністю. Надано пропозиції щодо оцінювання ефективності управління фінансово-господарською діяльністю вищих навчальних закладів із використанням показників, що характеризують результати роботи, на основі методу комплексних статистичних коефіцієнтів.

Ключові слова: фінансово-господарська діяльність, ефективність управління, критерії, оцінка, комплексні статистичні коефіцієнти.

T. RYZHA
Khmelnytskyi National University
O. FEDORCHUK
Khmelnytsky University of Management and Law

EVALUATION OF MANAGEMENT EFFICIENCY OF FINANCIAL AND ECONOMIC ACTIVITIES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract – The basic study on evaluating the relevance of the financial and economic activities of higher education institutions are determined in the article. The performance criteria for management of financial and economic activities are defined. The suggestions for evaluating the efficiency of financial and economic activities of higher education institutions, using indicators of results, on the basis of comprehensive statistical factors are provided in the article.

Key words: the financial and economic activity, the efficiency of management, the criteria, the valuation, the comprehensive statistical coefficients.

Постановка проблеми. За сучасних умов господарювання вищі навчальні заклади (ВНЗ) опинились в складній ситуації вирішення проблем, пов'язаних з недостатніми обсягами бюджетного фінансування, зменшенням чисельності прийнятих на навчання студентів, незадовільним станом матеріально-технічної бази, збільшенням собівартості освітніх послуг внаслідок підняття цін на товари, роботи та послуги тощо. Вирішення означених проблем зумовлюють потребу в ефективному управлінні фінансово-господарською діяльністю вищого навчального закладу. Безпосереднє управління фінансово-господарською діяльністю ВНЗ та забезпечення його економічного розвитку здійснюється керівництвом вузу.

Процес управління – це цілеспрямована діяльність ВНЗ з забезпечення становлення, оптимального функціонування та розвитку освітнього закладу. Управління фінансово-господарською діяльністю ВНЗ, з огляду на специфіку освітньої галузі, спрямовується на:

1) створення умов для забезпечення досягнення основної мети навчального закладу, яке полягає в якісному наданні освітніх послуг;

2) забезпечення функціонування вищого навчального закладу як наукового та творчого осередку, створення відповідних умов праці та соціального забезпечення працівників.

В зв'язку з цим, особливої актуальності набуває питання оцінювання ефективності управління фінансово-господарською діяльністю, що має на меті виявлення ефективності управлінських рішень, їх впливу на вирішення проблемних ситуацій та результати від їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в науковій літературі спостерігається посилення зацікавленості до питань, пов'язаних з ефективністю управління навчальними закладами. Окремі аспекти аналізу та оцінки діяльності вищих навчальних закладів розглядалися в працях Т.М. Боголіб, І.В. Князевої, Т.М. Кондрашової, П.М. Кулікова, Ю.Г. Лисенка та інших вітчизняних та зарубіжних науковців. Однак, незважаючи на наявний науковий доробок з дослідження даної проблематики, слід констатувати недостатнє теоретичне обґрунтування та практичну реалізацію методичних рекомендацій стосовно визначення ефективності управління фінансово-господарською діяльністю вищих навчальних закладів, що і зумовлює мету та завдання даного наукового дослідження.

Формулювання завдання статті. Метою дослідження є методичні аспекти оцінки ефективності управління вищими навчальними закладами. В зв'язку з цим необхідним є вирішення наступних завдань: визначення критеріїв ефективності управління фінансово-господарською діяльністю та надання пропозицій щодо оцінювання ефективності управління фінансово-господарською діяльністю вищих навчальних закладів, що можуть бути застосовані ними в практичній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ефективність як економічна категорія є якісно-кількісною характеристикою результативності господарювання [1, с. 137]. Оцінка ефективності управління фінансово-господарською діяльністю ВНЗ здійснюється на основі критеріїв ефективності управління. В теорії менеджменту ефективність управління пропонується розглядати з точки зору існуючих концепцій, серед яких досягнення «балансу інтересів», функціональна, системна, композиційна тощо.

Головним критерієм оцінки ефективності управління за концепцією досягнення балансу інтересів є задоволення усіх зацікавлених у результатах діяльності навчального закладу груп: держави, суспільства, власників, споживачів, працівників, контрагентів. Відповідно до функціональної концепції критерій ефективності управління визначається співставленням результатів і витрат самої системи управління у вартісному виразі під впливом дії різних факторів (наприклад, зміни чисельності працюючих, автоматизації процесів управління тощо). Критерієм ефективності управління згідно з системною концепцією є показники, що характеризують ступінь адаптації навчального закладу до зовнішнього середовища. В межах композиційної концепції критерій ефективності управління фінансово-господарською діяльністю ВНЗ визначається впливом управлінської праці на результати діяльності, а саме: питомою вагою адміністративно-управлінського персоналу в загальній чисельності працюючих, питомою вагою витрат на оплату праці управлінців в загальному фонді оплати праці, питомою вагою витрат на управління в загальній сумі витрат на організацію навчального процесу тощо.

Кількісними значеннями критерію ефективності управління є результати, які характеризують фінансово-господарську діяльність та стан матеріально-технічної бази ВНЗ. Критерії оцінки ефективності управління фінансово-господарською діяльністю ВНЗ базуються на даних фінансової звітності та показниках, розрахованих за загальноприйнятими методами.

Оцінку фінансово-господарської діяльності ВНЗ ми пропонуємо проводити за критеріями, що характеризують:

- здійснення освітньої діяльності (кількість прийнятих на навчання студентів, в тому числі за джерелами фінансування; отримані кредити на навчання);
- соціально-економічний стан ВНЗ (середньооблікова кількість штатних працюючих, середньомісячна заробітна плата, заборгованість із виплати заробітної плати, витрати на соціальні заходи);
- надходження від плати за послуги, що надаються навчальними закладами (надходження від господарської діяльності, від надання майна в оренду, надходження від отриманих внесків, грантів, дарунків, від розміщення коштів на депозитних рахунках);
- стан активів та використання ресурсів (споживання енергоносіїв; залишкова вартість і величина зносу основних засобів);
- фінансовий стан (надходження коштів по загальному та спеціальному фондах, касові та фактичні видатки, поточні та капітальні видатки, фінансовий результат за кошторисом, дебіторська та кредиторська заборгованість, фонд оплати праці);
- стан використання та збереження матеріально-технічної бази (площі, що використовуються в навчальному процесі, тимчасово вільні площі, площі, здані в оренду).

Оцінка ефективності управління фінансово-господарською діяльністю ВНЗ здійснюється на підставі фактичних даних виконання кошторису за показниками надходжень та видатків; ресурсного забезпечення; наявності (відсутності) заборгованості зі сплати податків, розрахунків з постачальниками, з виплати заробітної плати; здійснення капітальних інвестицій; стану та використання матеріально-технічної бази; соціального забезпечення працівників тощо.

Оцінку ефективності механізму управління фінансово-господарською діяльністю вищих навчальних закладів пропонуємо здійснювати з використанням показників, що характеризують результати роботи ВНЗ на основі методу комплексних статистичних коефіцієнтів, розробленого О.І. Кулиничем та Р.О. Кулиничем [2]. Ключовим в оцінці ефективності управління фінансово-господарською діяльністю вищого навчального закладу є аналіз величини комплексного коефіцієнта вагомості відхилень (K_{ϕ}). Комплексний коефіцієнт вагомості відхилень надає можливість порівняти результати фінансово-господарської діяльності вищого навчального закладу за різні періоди часу, визначити ефективність прийнятих раніше управлінських рішень та повноту їх реалізації, вжити заходи щодо поліпшення ситуації.

Оцінку ефективності управління фінансово-господарською діяльністю ВНЗ, на нашу думку, доцільно здійснювати у кілька етапів, використовуючи певний набір коефіцієнтів.

На початковому етапі визначаємо коефіцієнти, що характеризують різні аспекти фінансово-господарської діяльності і формують завершену сукупність для оцінки результатів діяльності навчального закладу в цілому. Об'єктивну та точну оцінку отримаємо на підставі показників фінансової та статистичної звітності ВНЗ. Фінансово-економічна діяльність вищих навчальних закладів за визначений період (рік) характеризується різними показниками, на основі яких розраховуються відносні величини динаміки та інтенсивності. Такими можуть бути: коефіцієнт динаміки зростання (зменшення) надходжень коштів по загальному фонду до попереднього року, коефіцієнт динаміки зростання (зменшення) надходжень коштів по спеціальному фонду до попереднього року, коефіцієнт динаміки зростання (зменшення) дебіторської заборгованості до попереднього року, коефіцієнт динаміки зростання (зменшення) загальної чисельності прийнятих на навчання студентів до попереднього року та інші. Зростання окремих величин супроводжується позитивним ефектом, тобто їх вплив на результат відповідає характеристиці «вище – краще». Вплив показників, зростання яких негативно відображається на фінансово-економічній діяльності навчальних закладів, означимо як «нижче – краще».

На другому етапі ми визначаємо максимально та мінімально допустимі значення коефіцієнтів та критерії їх оцінки. Максимальні та мінімальні значення фінансово-господарських показників ми обираємо з отриманого числового ряду їх реальних значень за періоди, що аналізуються.

На третьому етапі обраховуємо комплексний коефіцієнт вагомості відхилень абсолютних величин показників фінансово-економічної діяльності за формулою:

$$K_{\text{вн}} = \sum_{i=1}^n \frac{x_{\text{max } i} - x_i}{x_{\text{max } i} - x_{\text{min } i}} + \sum_{i=1}^n \frac{x_i - x_{\text{min } i}}{x_{\text{max } i} - x_{\text{min } i}}, \quad (1)$$

де K_{ϵ_i} – комплексний коефіцієнт вагомості відхилень;
 X_i – значення фінансово-економічного показника;
 X_{min_i}, X_{max_i} – відповідно мінімальне та максимальне значення i -го фінансово-економічного показника;
 n – загальна кількість коефіцієнтів.

Обрахувавши значення K_{ϵ_i} для ряду вищих навчальних закладів за певний період часу ми отримаємо об'єктивні підстави провести науково обгрунтовану кількісну оцінку результатів діяльності навчального закладу за визначений період.

Розраховані комплексні коефіцієнти вагомості відхилень аналізуються за критерієм – чим нижчий K_{ϵ} , тим вищий рівень управління фінансово-господарською діяльністю вищого навчального закладу у відповідному році.

На четвертому етапі для оцінки рівня ефективності управління фінансово-господарською діяльністю вищих навчальних закладів пропонуємо застосовувати психофізичну шкалу Харрінгтона. З цією метою визначимо значення для кожного рівня очікуваності. Результати перетворення комплексного коефіцієнта вагомості відхилення в рівні очікуваності дають підстави оцінити результати управлінської діяльності в часі, за територіями і об'єктами.

Ефективність управління фінансово-господарською діяльністю ВНЗ, на нашу думку, забезпечить економічність, продуктивність та стабільність фінансово-господарської діяльності вищого навчального закладу. Економічність означає таке використання наявних (доступних) ресурсів, яке призведе до оптимального результату. Продуктивність діяльності навчального закладу слід розглядати з позиції можливості навчального закладу вижити в умовах конкуренції. Позиціонування ВНЗ в ринковому середовищі передбачає визначення місця його розташування стосовно позицій конкурентів у наданні освітніх послуг. На сьогодні здебільшого це місце визначається завдяки сукупності таких факторів, як географічне розташування, спеціалізація, величина державного замовлення, ліцензований обсяг прийому, матеріально-технічна база, мода чи попит на ту чи іншу спеціальність. На вищий рівень конкурентоспроможності навчальний заклад можна вивести завдяки наданню широкого асортименту освітніх та інших платних послуг належної якості за більш вигідною ціною. Стабільність – це ознака поступового розвитку. Оцінити ефективність збереження та покращення показників діяльності, досягнутих вищим навчальним закладом, можливо лише з огляду на часовий фактор.

Висновки. Забезпечення конкурентоспроможності ВНЗ формується за умови об'єктивного оцінювання результатів діяльності ВНЗ на основі оперативної своєчасної та достовірної інформації, що є підставою для вироблення найбільш ефективних управлінських рішень.

Література

1. Сметанюк О. А. Етимологія категорії «ефективність управління організацією» / О. А. Сметанюк, О. П. Сочівець // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8 (98). – С. 136–140.
2. Кулинич О. І. Теорія статистики : [підручник] / О. І. Кулинич, Р. О. Кулинич. – [6-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання, 2013. – 239 с.

References

1. Smetanyuk O.A. Etimologiya katehorii «efektyvnst upravlinnia orhanizatsiieiu» / O.A. Smetanyuk, O.P. Sochivets // Aktualni problemy ekonomky. – 2009. – № 8 (98). – С. 136–140.
2. Kulynych O.I., Teoriiia statystyky: [pidruchnyk] / O.I. Kulynych, R.O. Kulynych. – [6 vid., pererob. I dop.] – K.: Znannia, 2013. – 239 s.

Рецензія/Peer review : 23.8.2013 р. Надрукована/Printed :19.8.2013 р.

УДК 378.014.54. (045)

О.П. БІНИЦЬКА

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ФОРМИ ТА НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМНОГО ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Розкрито теоретичні підходи з проблеми форм та напрямів забезпечення економічного використання ресурсів вищого навчального закладу на прикладі фінансово-господарської діяльності Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Означено актуальність дослідження з питань забезпечення економічного використання ресурсів вищого навчального закладу. Описано схему послідовності здійснення контролю споживання енергоресурсів у вищому навчальному закладі. Автором пропонуються результати власного дослідження, які підтверджують актуальність та практичну необхідність проведення наукового пошуку з питань визначених метою дослідження.

Ключові слова: вищі навчальні заклади, фінансово-господарська діяльність, ресурси, видатки, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія.

O. BINYTS'KA

Khmel'nyts'kyi Humanitarian-Pedagogical Academy

FORMS AND DIRECTIONS OF COVERAGE OF ECONOMIC USAGE OF RESOURCES OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

Abstract – The author of the article reveals theoretical approaches on the problem of forms and directions of coverage of economic usage of resources of higher educational establishment by the example of financial-economic activity of Khmel'nyts'kyi Humanitarian-Pedagogical Academy. The topicality of the research on the questions of coverage of economic usage of resources of higher educational